

Aarhuská úmluva: garance občanských práv

Chemička nebo velkolom za domem? Ne bez vás

Pokud vám chtějí za domem stavět chemičku či dálnici, máte právo se k projektu vyjádřit. Plánuje-li nějaká společnost vedle obce velkolom nebo skládku odpadků, musí se úřady na názor zeptat také místních lidí. Další zákon každému zaručuje nárok vědět, které toxické látky úředníci povolili vypouštět továrně či elektrárně v sousedství.

Česká vláda už před pěti lety podepsala mezinárodní smlouvu, která tato občanská práva garantuje. Parlament ji ale dodnes neratifikoval. Nyní poslanci a senátoři návrh opět projednávají. Tento informační list shrnuje hlavní údaje o takzvané Aarhuské úmluvě [1].

Vznik smlouvy

Úmluva vznikla na konferenci evropských ministrů životního prostředí, kterou v červnu 1998 pořádala OSN v dánském městě Aarhus. Připojilo se 40 zemí Evropy a střední Asie, včetně České republiky [2]. V platnost vstoupila v říjnu 2001.

Účel a obsah smlouvy

Signatářské země se v Aarhuské úmluvě zaručují, že budou dodržovat základní demokratická práva v ekologické oblasti. Podle smlouvy má každý občan právo:

- **na veškeré ekologické informace.** Stát tedy například nesmí utajovat výši exhalací z továren, údaje o kontaminaci pitné vody toxickými látkami či o počtu lidí postižených znečištěním, obsah vydaného povolení ke zřízení skládky, plány na využití městského parku nebo odborné studie zadané při přípravě státní energetické politiky. Smlouva navíc požaduje, aby úřady údaje o znečištění i další ekologické informace shromažďovaly a zveřejňovaly.
- **vyjadřovat se k velkým nebo škodlivým projektům.** Úmluva občanům garantuje, že se budou moci vyjádřit ke stavbám elektráren, chemiček, dálnic nebo přehrad, k dolům či skládkám. Zároveň stanoví základní pravidla: úřady například musí zveřejnit hlavní údaje o projektu. Aarhuská úmluva tedy brání rozhodování za zavřenými dveřmi a pomáhá také bránit korupci. Smlouva rovněž požaduje, aby právo účastnit se otevřené diskuse bylo veřejnosti zaručeno též při přípravě zákonů a koncepcí, které mají ekologické dopady. Úředníci a politici by tedy neměli například územní plán obce, státní těžební politiku, program výstavby letišť či seznam povolených toxických látek sepsat a schválit, aniž by se o obsahu s někým bavili.

- **obrátit se na soud se stížností proti postupu úřadů.** Podle Aarhuské úmluvy každý občan může žádat, aby soud (nebo jiný „nezávislý a nestranný“ tribunál: v českém právu tuto roli ovšem hrají soudy) přezkoumal například povolení vypouštění toxických látek do vzduchu udělené chemické továrně a rozhodl, zda neporušuje standardy na ochranu zdraví stanovené zákonem.

Důsledky pro české zákony

Co se vlastně v českých zákonech po ratifikaci Aarhuské úmluvy musí změnit? Podle vládní analýzy vlastně vůbec nic. Minimální standardy občanských práv, které smlouva vyžaduje, už naše legislativa plní.

Přesto je smlouva mimořádně důležitá. Garantuje, že demokratická práva, jež se během posledních 13 let stala také u nás samozřejmostí, nebudou občanům odepřena. Vznikne tak hranice těm nejdívočejším návrhům na jejich seškrtání, které se občas objevují. Parlament také třeba nebude moci úplně zrušit zákony o svobodě informací a o právu na informace o životním prostředí.

Neúspěšná ratifikace: 2001–2002

Ačkoli česká vláda Aarhuskou úmluvu podepsala už před pěti lety, parlament ji dodnes neratifikoval.

Kabinet předložil smlouvu k ratifikaci na podzim 2001. Sněmovní výbory ji poté projednávaly bezmála půl roku, aniž by přijaly nějaké usnesení. Koncem dubna byl návrh opět stažen z projednávání Poslanecké sněmovny. Několik týdnů před volbami to znamenalo, že se do konce legislativního období už nepodaří parlamentní debatu uzavřít.

Koaliční smlouva

Vládní koalice po volbách slíbila, že její poslanci budou ratifikaci podporovat. Sociální demokraté, KDU-ČSL a Unie svobody se v koaliční smlouvě „[z]avazují ... že se zasadí v Parlamentu ČR o ratifikaci Aarhuské úmluvy o účasti veřejnosti na rozhodování ve věcech životního prostředí“ [3]. K témuž se ve svém programovém prohlášení zavázal rovněž kabinet [4].

Navíc při sestavování koaliční smlouvy a vládního programu panovala o podpoře Aarhuské úmluvy sho-

da. Závazek ratifikace byl obsažen už v prvním návrhu koaliční smlouvy z pera ČSSD – a Cyril Svoboda s Hanou Marvanovou za své strany slíbili, že jejich poslanci smlouvě řeknou ano, již před volbami [5].

Ratifikace 2003

Vláda v září předala Aarhuskou úmluvu k projednání Poslanecké sněmovně. Pokud se diskuse opět neprotáhne na řadu měsíců, mohl by parlament smlouvu ratifikovat ještě během podzimu 2003 nebo začátkem příštího roku.

Parlamentní debata o Aarhuské úmlouvě bude zásadní diskusí o občanských právech. Hnutí DUHA bude lobbovat za ratifikaci smlouvy v Poslanecké sněmovně i Senátu.

Proč občanská práva?

Hlavní argument ve prospěch občanských práv, které Aarhuská úmluva zaručuje, zní banálně: takto prostě vypadá demokracie. Není možné, aby úředníci dělali rozhodnutí, která se bezprostředně týkají každodenního života místních lidí, za zavřenými dveřmi svých kanceláří. Projednání se nemůže omezit pouze na společnost, jež o povolení usiluje, a úřad, který o něm rozhoduje.

Obce, místní občané, jejich sdružení a další veřejnost musí mít v demokratické diskusi o projektu stejná práva – týká se jich stejně hodně jako firmy, která bude třeba továrnu nebo skládku provozovat. Možnost vyjadřovat se ke svému okolí je přirozenou součástí kvality každodenního života. Když úředníci rozhodnou, může ta strana, která neuspěla, požádat vyšší úřad o přezkoumání jejich verdiktu. Znovu se na stůl položí důvody pro i proti či návrhy na úpravu projektu, znovu jsou zváženy. Bylo by nespravedlivé, kdyby bez ohledu na přesvědčivost svých argumentů jedna strana v debatě tuto příležitost měla a druhá nikoli.

Samozřejmě to neznamená, že občané mohou o stavbě chemičky, elektrárny nebo letiště rozhodovat. Tato pravomoc v demokratické společnosti připadá výhradně voleným politikům a jimi jmenovaným úředníkům. Práva veřejnosti se omezují na vyjadřování se k záměru a účasti na jednáních. Nikdo pochopitelně nemůže mít právo veta.

Pragmatické přínosy

Ale vedle argumentu demokracií jsou pro občanská práva při rozhodování o elektrárnách, skládkách,

velkolomech, dálnicích a podobných projektech rovněž pragmatické důvody.

Především tak získávají legitimitu v očích místních občanů. Lidé jsou samozřejmě citliví na velké stavby v sousedství svého domova. Velké ekologické organizace, jako je Hnutí DUHA, s profesionálními pracovníky a odborným zázemím si vždy najdou příležitost se k záměru vyjádřit. Ale to neplatí pro okolní obyvatele, kteří jsou víceméně bezmocní. Pokud se úředníci s provozovatelem na projektu dohodnou za zavřenými dveřmi svých kanceláří a neprojednají jej s veřejností, sotva získá větší podporu. Sebevědomí občané, kteří jsou při rozhodování respektováni jako partneři, k němu budou mít daleko větší důvěru, než kdyby měli dojem, že se s nimi zametá. Důkladná debata o záměru včetně práva účastnit se oficiálního projednávání proto přináší prospěch všem stranám.

Představuje také příležitost dohodnout se o řešení přijatelné pro obě strany. Představy průmyslové společnosti nebo třeba provozovatele velkodružby mohou být často odlišné od toho, na co by okolní občané byli ochotni přistoupit. Společné projednávání tedy předchází konfliktům a umožňuje dohodu.

Otevřeností proti korupci

A konečně otevřené projednávání je lékem na korupci. Čím méně občané do rozhodování vidí, čím méně práv na úřadech mají a čím méně se mohou jednat účastnit, tím větší je riziko uplácení.

Poznámky

- [1] Plným názvem: Úmluva Evropské hospodářské komise OSN o přístupu k informacím, účasti veřejnosti na rozhodování a přístupu k právní ochraně v záležitostech životního prostředí (Aarhuská úmluva)
- [2] UN ECE: www.unece.org/env/pp/ctre aty.htm, 25. 7. 2003
- [3] Koaliční smlouva ČSSD, KDU-ČSL a US-DEU, červenec 2002, čl. IX, odst. 1
- [4] Programové prohlášení vlády České republiky, srpen 2002, kap. 5.4.
- [5] Tiskové prohlášení Koalice: Koalice podporuje čisté prostředí a otevřenou demokracii, 15. května 2002

Vydání umožnila laskavá podpora Nadace OSF Praha ze zdrojů Trustu pro občanskou společnost ve střední a východní Evropě.

Vydalo Hnutí DUHA
Vojtěch Kotecký, září 2003

A › Bratislavská 31, 602 00 Brno
T › 545 214 431
F › 245 214 428
E › info@hnutiduha.cz
www.hnutiduha.cz

Hnutí DUHA je přesvědčeno, že česká veřejnost má právo na zdravější a čistější prostředí. Navrhuje proto řešení ekologických problémů, jež přinesou konkrétní prospěch pro kvalitu života každého z nás. Úspěšně prosazuje účinná a realistická opatření, která omezí znečištění vzduchu a řek i produkci odpadů, umožní zachovat pestrou krajinu, snížit kontaminaci potravin a vody toxickými látkami či předejít globálním změnám klimatu. Hledí i na ekonomickou a sociální stránku věci. Jeho práce zahrnuje jednání s úřady a politiky, přípravu zákonů, kontrolu průmyslových firem, rady zákazníkům a domácnostem, výzkum, vzdělávání, právní kroky i spolupráci s obcemi. Působí na celostátní, místní i mezinárodní úrovni. Je zástupcem Friends of the Earth International, největšího světového sdružení ekologických organizací, v České republice.